

תורת טבלין

קונטרס הערות בעניני בניית מקוואות
ע"פ הוראת רבותינו נשיאנו

נערך ע"י אלעזר הלוי רייטשיק

פתח דבר

בהיותי מתעסק בבניית מקוואות, ונכנסתי בעובי הקורה של הצד המעשי והנסיון בפועל ממש של הדברים, והנה ראיתי העזובה הרבה בשטח זה אצל רבים וטובים, ובהם גם רבנים ות"ח אשר רב ידם בהלכה אבל לא איתמחו במקצוע זה בשימוש מעשי ופראקטיקע הנרכשת מתוך הניסיון במציאות הדברים, וזה גרמא בנזיקין שלא מעמידים המקוה על צד היותר טוב לכתחילה ולכל הדעות.

ויש מהם אשר מדמים בנפשם שהם נתלים באשלי רברבי, כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע, והוראות כ"ק אדמו"ר נשי"ד, וכאילו הם נסמכים על פסקי הגה"ח רז"ש דווארקיין ז"ל, וכל הערה דוחים במסוה של קנאות וחסידות, ולא חלו ולא הרגישו כי המקוואות אשר המה בונים הם בהרבה פרטים שונים מדברי הרב, ושינוי בפרטים יכול לשנות כל כללות הענין.

ע"כ סידרתי בקונטרס זה כמה הערות שנתפרסמו בעבר, ונסדרו כאן מחדש בתוספת ביאור ובהירות, וצד השוה שבהם שמעמידים דברי רבותינו על דיוקם ואמיתת כוונתם בלי חסירות ויתירות. ולא באתי בדברים אלו אלא להעיר ולהאיר, וכל מי שיש לו להוסיף על הדברים לסתור ולבנות אבקשו לשלוח אלי ע"מ להדפיסו בקונטרס הבא בעזה"י, ותרבה הדעת והאמת והשלום אהבו.

אלעזר הלוי רייטשיק

ערב שבת קודש

מבה"ח כסלו תשע"א

כתובת המחבר :

elozor@raichik.com

מפתח ענינים

- 3.....כשרות המקואות
- 6.....במקוה צריך להשתדל לצאת ידי חובת כל הדעות
- 9.....גם בבור ע"ג בור צריך להחליף תדיר המי גשמים שבאוצר
- 14.....גם במקוה בור ע"ג בור צריך להדר ולעשות גם בור מן הצד לזריעה
- 22.....במקוה שיש בו פילטער אי אפשר להדר ב'זריעה' רק ע"י בור זריעה מן הצד
- 25.....**הוספות**

קול קורא מהגאב"ד דעברעצין אודות השגחה על כשרות המקוה

העתקת מענה כ"ק אדמו"ר, בענין בור זריעה מן הצד

תשובת הרז"ש דווארקין שהדרך לעשות זריעה הוא בבור מן הצד

אג"ק מכ"ק אדמו"ר שהצינורות שמוליכים את מי הגשמים מהגג להמקוה לא יהיו כפופים

תשובת הרז"ש דווארקין שאין להשים צינורות בתוך הקיר של המקוה

מכתב הר"י הכהן הענדל אודות המכשולות שיש בפילטער

אג"ק מכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע אודות אופן חימום המים במקוה שבנה ברוסטוב ע"י ראדיאטאר

כשרות המקואות

חובת ההשגחה התמידית על כשרות המקוה ע"י רבנים מובהקים במקצוע זה

ב"ה היום בונים מקואות בכל פינה נידחת בעולם. ובארה"ב, חמישים אחוז של המקואות נבנו ע"י שלוחי כ"ק אדמו"ר.

אבל דא עקא, שלאחר שבונים את המקואות ומביאים רב לבדוק את המקואות וליתן הסכמה על הכשרות של המקוה, חושבים לפי תומם שלאח"ז המקוה נשאר בתכלית הכשרות, בלי שום פקפוק, ויכולים לעבור עשירות שנים ואין שום השגחה של כשרות על המקוה. וכששואלים את הבעה"ב של המקוה האם המקוה היא בתכלית הכשרות והידור, יש לו תשובה בפיו, שרב פלוני ופלוני (שהלך לעולמו לפני שנים רבות . .) ראה את המקוה כשנבנה בפעם הראשונה לפני עשירות בשנים, והיא תחת השגחתו של הרב הנ"ל, ובודאי נשארה כשרה.

ואם היו שואלים את הרב המכשיר הנ"ל (אפילו לאחר מספר שנים של בניית המקוה) אם זה אמת, תשובתו היתה בודאי, שבדק אותה לפני שנים רבות, ולא בתור רב המכשיר, אלא סתם כדבר חד פעמי, ואיך יוכל להכשיר מקוה שלא ראה כבר שנים רבות?!

משל למה הדבר דומה: אם מישוהו למד את אומנות הזביחה, אינו יכול לומר כעבור עשר שנים, שהרב שבדק את הסכין שלו לפני עשר שנים עדיין מכשיר את השחיטה שלו כעת!

ובאמת, מי שיודע עד כמה רבה העזובה בשטח זה לא ינוח ולא ישקוט מלעורר בזה, ובפרט כשנתקלים דבר יום ביומו במכשולות הצומחות מכך באופן מוחשי, ואטו כי רוכלא ניזיל ונפרוט, רק אתן בכאן ב' וג' דוגמאות אשר עיני ראו ולא זר.

א. בארה"ב, במדינת קליפורניא קורה לעיתים תכופות רעידת אדמה. ולפני כמה זמן דיברתי עם אחד משלוחי כ"ק אדמו"ר, יר"ש,

האחראי על המקוה בעירו, ובין הדברים שאלתי אותו אם בדק לאחרונה את המקוה, היות שזמן קצר לפני זה היה באיזור שלו רעידת אדמה. והיה זה לפלא בעיניו שצריכים לבדוק המקוה בכלל וכו'. ועד היום לא בדק את המקוה – אף שברור שאחרי רעידת אדמה יש לבדוק את המקוה, שהרי זוחלין הוא פסול דאורייתא.

ב. וגם הי' עובדא, שבמקוה מסויים החליטו שכדי שהמקוה יהי' נראה יותר יפה הוסיפו צבע כחול להמים. ולא ידעו ששינוי מראה פוסלת את המקוה (מקואות פ"ז מ"ג).

ג. ובמקוה אחרת החליטו לרעף את ההמשכה. ובמקוה אחרת צבעו את ההמשכה, וידוע שההמשכה צריכה להיות קרקע הראוי' לבלוע!

כהנה רבות מעשים בכל יום וברור הדבר שהדרך הישרה להינצל מכל מכשול ותקלה ח"ו הוא רק בסידור השגחה קבועה מטעם רבנים מובהקים המומחים בהלכות מקואות וטבילה, ויש להם הרבה שימוש ופראקטיק בזה. והגע בעצמך מה נשנה ענין המקואות מכשרות האכילה ועירובין וכיו"ב אשר כהיום הזה לא יהי' שום אדם יר"ש לסמוך בסתמא מבלי השגחה מסודרת וכשרות כדת וכדין.

ובאמת שכבר עוררו ע"ז מכבר גדולי הרבנים ועיין בספר מקוה מים חלק ג' פרק א' עמ' יז ואילך, שצועק ככרוכיא על עזיבת הכשרות בזמננו במקואות, עיי"ש באריכות. והגאון אב"ד דעברעצין זצ"ל (בצירוף עוד רבנים) פרסם קול קורא בענין כשרות המקואות (ונדפס לקמן עמ' 26), ובתוך דבריו שם: ". וגם אחר שנגמר בנין והכשר המקוה, צריך המקוה להיות תמיד תחת השגחת רב מובהק ויר"ש מרבים שיש לו סמיכת חכמים, ויש לו שימוש גם בהלכות מקואות". ולא באתי בזה אלא כיהודא ועוד לקרא להעיר ולעורר את אחי אנכי מבקש, שלוחי המלך די בכל אתר ואתר אשר זכו וזוכים ליסד מקוואות במקומותיהם, לשום על לבם הצורך בהשגחה קבועה מטעם רב מובהק המומחה במקואות וככל המבואר לעיל, ותרבה הטהרה בישראל.

וראה באגרות-קודש כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ (ח"ט עמ' תלז) כותב, וז"ל:

"בנוגע למקוה הקיימת מכבר, יש להתעניין אם יש שם בתמידות משגיחה יראת שמים אשר הכל יהי' כדין".

ובאגרות—קודש כ"ק אדמו"ר (חכ"ב עמ' תפג) כותב, וז"ל:

לתוכן מכתבו בהנוגע למקוה הידועה, מה שאינו מובן כלל וכלל: מהו האיסור לבדוק מקוה, שכנראה עשירות בשנים לא עלה על לב איש לבדוק הנעשה ביסוד הכשרות שלה?

והרי אפילו מעין עלול לשינוים, ובפרט שבודאי כדרך כל הערים בארצות הברית, היו שם כמה חפירות וכו' וכו' שעלולים להשפיע על הנ"ל, והרי עצם הענין דאורייתא הוא וכו' וכו'. עכ"ל.

וכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע רצה לבנות מקוה בהחצר שלו, היות שהמקוה בעיר ליובאוויטש לא היתה תחת השגחה כדבעי — אעפ"י שהמקוה בליובאוויטש הי' מקוה מעיין — (וכמובן שהמו"ץ בליובאוויטש אז, הי' רב מורה הוראה בפועל ממש — והוא הי' הבוחן ונותן סמיכה לתמימים שלמדו בליובאוויטש וכו', ואעפ"כ רצה כ"ק אדמו"ר לבנות מקוה, כנ"ל), כמסופר באגרות — קודש שלו (ח"ד עמ' ריג), וז"ל:

זה כמה שנים אשר רצוני וחפצי לעשות מקוה בחצירינו, ובשנים האחרונים כאשר נתמעטה ההשגחה בעיר מורגש בזה הנחיצות. . . עתה נתעורר אצלי הענין מצד הנחיצות הגדולה כעת מצד העדר ההשגחה ביותר על המקוה שבעיר. עכ"ל (ההדגשות לא בהמקור).

והלא דברים ק"ו במקואות מי גשמים שבונים היום שהנחיצות להשגחה יותר גדולה.

במקוה צריך להשתדל לצאת ידי חובת כל הדעות

בנית מקואות של מי גשמים נתחדש בעיקר בדורות האחרונים
עשית המקוה צריך להיות בזהירות יתירה ובהשגחה גדולה
וצריך להשתדל לעשות המקוה מהודר לכל הדעות

מענין לענין באותו ענין ואין צריך לומר אשר בשעה שבונים מקוה
צריך להתיעץ עם מומחים בדבר ורבנים המובהקים במקצוע זה להלכה
ולמעשה. ובפרט כהיום הזה שרוב המקואות הם של מי גשמים
שצריכים בזה מומחיות גדולה לכל פרטי הענינים לעשותם ביתרון
ההכשר. ובאמת עד לערך לפני יותר ממאה ועשרים שנים רובם ככולם
של המקואות היו בונים אצל הנהר או חופרים מעיין.

וע"ז היתה תקנת כ"ק אדמו"ר, איך לעשות מקוה חמה, ע"י
עשיית תיבה (קופסה) שלא יהי' על זה שם כלי (היות שאסור לטבול
בכלי) ולהניחה בתוך המעיין כו', שהמים של המעיין יכנסו בתוכה
כשיעור מ' סאה ולאח"ז לשפוך בתוכה מים שאובים חמים. וזו היתה
תקנה גדולה, שעד אז טבלו בתוך מקוה קרה ומיהרו את הטבילה ולא
טבלו כדבעי.

וכשהתחילו לעשות מקואות מי גשמים, כמו היום, היות שהם יותר
קלים להיות נקיים כו', רצו אחדים להחליף מקוה מעיין ולבנות
במקומה מקוה מי גשמים, ושאלו את כ"ק אדמו"ר הרשב"ב והוא יצא
נגד זה בדברים חריפים מאוד, וז"ל:

"מכתבו הגיעני בדבר המקוה. האופן הקל שכותב הוא חמור
הרבה, וצריך זהירות והשגחה יתירה, וח"ו להחליף הראשונה
בכזו. ולא יעשו חדשות, והשי"ת יהי' בעזרם." (אג"ק ח"ב אגרת
ר"ג).

"בדבר המקוה, כ' בס' ג"ט על מ"ש בשו"ע סי' ר"א ס"א במי מקוה או מעיין, וז"ל, ושניהם שוין, ואם יש לפני מקוה כשר של מי גשמים יוכל לכתחלה לטבול כו'. אבל בתחלת עשיית המקוה יהדר מאד אם אפשר במעיין כו', והתוקע עצמו לעשות מקוה של מי גשמים מכניס עצמו לספק איסור כרת, לפי שא"א בשום ענין שבעולם שיהא כשר לכל הדיעות כו'. וטוב לפני אלקים ימלט מזה, עכ"ל. והשי"ת יהי בעזרו ויצליח בכל עניניו בגו"ר." (שם אגרת ש"ז).

"אמנם זאת הנני לבקש את כבודו שלא ליתן להם מקום לעשות מקוה עפ"י המעטאדע החדשה." (שם אגרת ש"ז).

נלקט מספר תיקוני מקוואות להרה"ח ר' שד"ב לוין שיחי'

ועם לשונות חריפים כאלו, מי הי' אפילו מעלה על דעתו ומעיז היום לבנות מקוה מי גשמים, אלמלי שכ"ק אדמו"ר הרש"ב בעצמו בנה את המקוה הידועה בראסטוב, היות שבראסטוב הי' כמעט אי אפשר לבנות מקוה מעיין וכו'.

ובזה גופא רב לן הסתום מן המפורש כי כל הידוע לנו מאופן בניית המקוה בהוראת כ"ק אדמו"ר הרש"ב וטעמים רק על כמה ענינים וכו' – הוא רשימת הרה"ח הרב ר' יעקב לנדא ע"ה שרשם לעצמו שלושים שנה לאח"ז (תיקוני מקוואות עמ' מט).

וא"כ מובן וגם פשוט שצריך לתקן המקוה בכל מה דאפשר ולהדר בכל האופנים ולכל הדעות והשיטות, הן במה שאנו עושים בור ע"ג בור כתיקונו של כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב לעשותו באמת עם כל הפרטים והזהירות שהנהיג בזה, (וראה לקמן בקונטרס זה כמה מפרטי הדברים), והן בשאר פרטי עשיית המקוה, אופן ההמשכה, ועשיית הצינורות של המי גשמים, וכיו"ב. ובכלל שצריך להדר כפי כל השיטות והדעות כל כמה דאפשר, גם במה שלא מצינו שהנהיג כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב, כי כן יסד המלך כ"ק אדמו"ר נשי"ד באגרותיו הן לגבי כמה ענינים בפרט וכאשר יבואר חלקם לפנינו, והן בכלל דמילתא אשר כדברי התשב"ץ ח"א פי"ז (והובא בב"י) "שבמקוה יש להשתדל לצאת ידי חובת כל הדיעות".

וראה למשל באגרות קדש רבינו – ח"ג עמ' רד: "וידוע שמשתדלים לצאת בעשית מקוה ידי כמה וכמה דעות". ושם עמ' רעג: "כי אם ע"פ הידוע שבמקוה משתדלים לצאת ידי כמה וכמה דעות". ובח"ו עמ' רג: "ובפרט בנין מקוה אשר ידוע שמהדרים בזה לצאת ידי כל הדיעות". ובח"ז עמ' צז: "איך לעשות מקוה ולצאת י"ח כל הדיעות". ושם עמ' רב: "ובפרט בענין מקוה שמשתדלים לצאת ידי כו"כ דיעות". ושם עמ' רנז: "ווארום מען דארף זעהען צו מאכען אזוי מען זאל יוצא זיין לכל הדיעות ספיצעיל בא מקוה". ושם עמ' רעז: "כיון שבמקוה מקפידים לצאת כל כמה דיעות שאפשר". ושם ח"י עמ' קנ"ה: וכבר ידוע שבמקוה משתדלים לצאת רובא דרובא של חדיעות בזה, (תשב"ץ ח"א פי"ז הובא בב"י). ובח"ג עמ' שכח: "ובפרט ע"פ דברי התשב"ץ הובא בכ"מ שבמקוה יש להשתדל לצאת ידי חובת כל הדיעות".

* * *

וראה מענין לענין באותו ענין גם בקובץ הערות התמימים ואנ"ש – 770 – שבת פ' משפטים תשס"ט, מה שבאתי כמעיר על דברי א' מחשובי השלוחים שליט"א אשר בירר אופן עשיתו המקוה במקומו ע"י שלג, שמלבד כמה הערות בפרטות אשר בררתי שם, גם כללות הענין של מקוה ע"י שלג הוא רק בשעת הדחק ולא לכתחילה, וצריך זהירות עצומה בכל זה, ובעיקר שיהיה עפ"י רב מומחה בהלכות אלו עם פרקטיק ונסיון הרבה במעשה בפועל.

*

גם בבור ע"ג בור צריך להחליף תדיר המי גשמים שבאוצר

אודות תיקון כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע לעשות מקוה ע"ג מקוה, וע"ד ההשגחה הנדרשת אודות המים שבבור התחתון ושיש להיזהר בזה ולבדוק תדיר כשרות האוצר של מי גשמים, הגם שעשו המקוה כפי הוראת כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע

ברשימה של הגה"ח הרב י. לנדא ז"ל בנוגע להמקוה בור ע"ג בור שנבנה ברוסטוב, כותב: "כ"ק נבג"מ הכריע לעשות את מקוה מי הגשמים למטה מחשש 'נתן סאה ונטל סאה' לחוש לדעת הראב"ד, וכשהיא מלמטה רחוק הדבר שיתערבו, מצד שינוי מדת החום שבמים". (ההדגשה אינה במקור).

וכיון שענין זה של מים חמים למעלה בבור הטבילה, ומי הגשמים בבור התחתון הם קרים יותר, הוא היסוד לכל התקנה דבור ע"ג בור, בהכרח לבאר ולברר הענין היטב, כי רבים טועים שמאחר ותיקנו המקוה באופן כזה הנה מעתה ועד עולם מובטחים הם שהמי גשמים שבבור התחתון יישארו כמות שהם בכשרותם, ויכשירו את הבור טבילה, ותולים עצמם באילנא רברבא אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע שכביכול לדבריו אינו שייך במציאות שיתערבו מים העליונים במים התחתונים שהלא זהו יסוד מה שתיקן לעשות בור ע"ג בור.

ולכך החובה מוטלת להעמיד דברים על דיוקם למען לא יבואו לפוקה ומכשול ח"ו.

(א) בהרשימה כותב הרב לנדא "רחוק הדבר שיתערבו", ולא כותב שאין מתערבים כלל.

(ב) אפילו את"ל, הלא הדברים מיוסדים על המציאות שהיה בראסטוב שהמי גשמים היו קרים יותר מהמים העירוניים מהם מילאו את בור הטבילה, אבל לא בכל מקוה בעולם מי הגשמים הם יותר קרים

מהמים בבור הטבילה, ויכול להיות שמי הגשמים הם חמים יותר מהמים בבור הטבילה, ולדוגמא, גם אם מי הגשמים כשיורדים לתוך הבור התחתון הם קרים מאוד אבל כשהם נשארים שם הם מתחממים מהאוויר, מהקרקע, מהבנין וכו', ולדוגמא: בהרבה מקואות שהמקוה היא בקומה הראשונה והבור התחתון הוא בהמרתף שמתחת, ששם נמצא גם הדוד של החימום של כל הבנין, וכיון שבמרתף ישנו כסדר אויר חם מאד ממערכת החימום של הבנין נמצא שהמים שבאוצר התחתון מתחממים קצת, והטמפרטורה שלהם נעשה בשוה או ביותר מהטמפרטורה של מי העיר בשעה שממלאים בהם את בור הטבילה [קודם שמחממים אותם], ובפרט במקומות הקרים בחורף.

ועאכ"כ בהמקואות שלא טובלים בהם כל יום ולא מחממים את בור הטבילה למשך זמן, יכול לקרות שהמים בבור הטבילה מתקררים מהאוויר יותר ממי הגשמים בבור התחתון.

אולי פרט זה היה אפשר לתקן אם היו מקפידים שהמים שבבור הטבילה יהיו מחוממים בכל ימות השנה משך כל כ"ד שעות מעל"ע (24/7) בלי שום הפסק כלל, אבל זהו גזירה שאין הציבור יכול לעמוד בה מאחר ויעלה להון תועפות.

וגם לא מצינו שכ"ק אדמו"ר מהורש"ב הקפיד למלאות את המקוה רק עם מים חמים – ראה באגרת קודש ששלח כ"ק אדמו"ר מהורש"ב לבנו כ"ק אדמו"ר מהוריי"ץ בשנת תרע"ח (אג"ק אדמו"ר מהורש"ב ח"ה עמ' קמו) שמכתלי הדברים ניכר שלא היו שופכין מתחלה מים חמים למקוה כ"א היו מחממין את המים אחרי היותם בתוך המקוה. וז"ל שם: "יכולים לעשות שמתחמם מן התנור ע"י טרובין [צנורות], או אפשר יכולים לחממה ע"י פאָרע [אָדים] מהבאק מים רותחים". ובאגרת אחרת כותב לו כ"ק אדנ"ע (שם עמ' קנ): "ולהחם המקוה היי טוב שיהי' ע"י פאָראַויק [אָדים] קטן, כאשר הציע לי וידריין".

כללו של דבר: מוכח הדבר שבאמת בור התחתון הזה מתחלף יותר לאט מהבור מן הצד, אבל במשך הזמן בלי ספק גם בבור ע"ג בור, מי הגשמים מתערב עם המים שבבור הטבילה.

וראה דבריו הנכוחים של הרב שד"ב לוין בספרו תיקוני מקוואות ע' סה ואילך, וז"ל:

.. ואולם, מסתבר שהמציאות היא, שגם זה אינו לנצח, סוף סוף גם במקוה ע"ג מקוה מתערבים קצת מים מבור לבור ובמשך זמן ארוך ביותר הופכים רוב המים שבאוצר התחתון להיות מים השאובים. לכן, הרוצה לצאת גם דעת הראב"ד וסייעתו צריך גם הוא להחליף, לכאורה, את מי הגשמים שבאוצר התחתון מזמן לזמן, לפחות פעם אחת בשנה. . ואף שאין הדבר מוזכר בפירוש בהוראות שנמסרו ע"י הג"ר יעקב לנדא המובאות לעיל, מ"מ נראה כן בעליל, ממ"ש (שם ס"ט): "תמיד רצוי שיהי' מחסן מי גשמים בכדי שיהיו מוכנים להחלפה".

.. ומ"מ חשש שיתערבו מי הגשמים אשר בו עם המים השאובין שבמקוה הטבילה, עד אשר יהי' חשש נתן סאה ונטל סאה, ולכן הצריך אשר תמיד יהי' מוכן בחצר מאגר של מי גשמים חדשים, להחלפת מי הגשמים שבאוצר התחתון.

וראה גם מ"ש כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע בתשובותיו (אגרות קודש ח"ה אגרות א'ק-א'קא), שמפעם לפעם היו מחליפים את מי הגשמים שבו. . אם כל המדובר היה ע"ד מילוי המקוה פעם אחת ותו לא, לא היה צורך בכל הטרחות הללו. לכן נראה יותר שמפעם לפעם היו מחליפים גם את מי האוצר התחתון, במי גשמים חדשים שבמאגר המים שבחצר.

וראה גם רשימותיו של הגר"י לנדא (נדפסו ב"שמועות וסיפורים" ח"א עמ' 337): "פעם בהיותי בהיכל קדשו נסבה השיחה בנוגע למקוה, אם כדאי להחליף כבר את המים באוצר, כי תמיד הי' עוד אוצר מתחת לאדמה בחצר (רעזערווי)".

הרי מפורש שמזמן לזמן היו מחליפים המים שבאוצר התחתון, ובזה נסבה השיחה, אם כבר הגיע הזמן להחליף המים. וכדאי להדגיש, שמעת סיום בניית המקוה ברוסטוב, ועד להסתלקות כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע עברו רק שנה ומחצה. ע"כ נראה פשוט שיש להחליף המים לפחות פעם בשנה. עכ"ל לשונו בס' בתיקוני מקוואות הנ"ל.

וכן כותב הגה"ח הרב חיים אליהו לנדא בספר הנ"ל ע' קלז:

"... ע"ד תדירות החלפת מי האוצר, אמנם אינני זוכר ששמעתי בבירור באיזו תדירות היו מחליפים המים מהמחסן של מי הגשמים, אולם, כידוע מתוך רשימת אמו"ר הרב ז"ל שהי' אוצר מים רזרווי "מחסן" בחצר, שממנו המשיכו המים לבור התחתון. וברוסטוב בדרך כלל אין מחסור בגשמים, ועכ"ז עמד בקביעות על שלחן הרבי נ"ע בחדרו ברומטר, ובפירוש לצורך ובגלל המקוה. ויש ברשימות אבי הרב זללה"ה שפעם אחת בהיותו בחדר הרבי שאל אודות החלפת המים (מתוך המחסן) ואמר הרבי: וואָס וויזט דער ברומטר? ... והנה בודאי וכמובן מאליו שאילו הי' מדובר על החלפה אחת או שתיים בשנה ויש מחסן רזרווי, לא הי' צריך ברומטר קבוע לשם כך ... אלא ודאי משמע שהחלפת המים היתה תדירה הרבה יותר. ."

וכן כתב הרה"ג הר' הלל פֿעוּוֹזנער ז"ל בספר הנ"ל ע' קלט: "עכ"פ הרש"ב לא אמר שהמקוה ע"ג מקוה אין כלל תערובות המים ועפ"ז הכינו אוצר מי גשמים להחליף אותם מזמן לזמן".

ובפרט בהמקואות שנעשו עם תקנת כ"ק אדמו"ר באג"ק חי"ז ע' שיב, שמי העיר יפלו ישר על הנקב של מי הגשמים בהבור התחתון, זה מתחלף יותר מהר, כמו שכותב הרה"ג הר' משה יהודה ליב לנדא בספר הנ"ל ע' קלו:

"... בפרט לפי הוראת כ"ק אדמו"ר נבג"מ זיע"א לכוין זרם המים מול נקב ההשקה זה ודאי יגרום להחלפת המים בבור. ובפרט כאשר ישנם שני נקבים בין העליונה לתחתונה, א"כ זרם המים בנקב אחד יגרום ליציאת מים מן הנקב השני ..."

ועד"ז כותב הרה"ג הרה"ח ר' הלל פֿעוּוֹזנער ע"ה בספר הנ"ל ע' קמ, וז"ל:

"... מ"ש כ"ק אדמו"ר זי"ע (באג"ק חי"ז ע' שיב, וכבר נדפס קודם בלקו"ש) "לסדר שיפלו המים שאובין ישר בנקב ההולך לאוצר התחתון", ... הרי זה ממש היפך ממה שאנו משתדלים שלא יכנסו מים שאובין לאוצר התחתון, שהרי הם מתערבים תומ"י עם כל המים שבאוצר התחתון. ובפרט אם הם באים מצנור, שבאים בכח זרם חזק. ..."

המורם מכל הנ"ל שהמי גשמים שבבור התחתון אינם נשארים לנצח וסוכ"ס מתחלפים ומתערב בהם השאובים. ולכן הרוצה לבנות מקוה לפי שיטת כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב מוכרח להקפיד על כל ההידורים שהנהיג ושנתבארו ברשימת הרה"ג ר' יעקב לנדא ז"ל, וביחוד מה שנתבאר שם שיש לבנות אוצר מי גשמים מוכן ועומד להחליף את המי גשמים שבבור התחתון תמידין כסדרן.

*

גם במקוה בור ע"ג בור צריך להדר ולעשות גם בור מן הצד לזריעה

הוראת רבינו להחמיר ולעשות במקוה גם זריעה,
ועצתו הק' איך לעשות כן עצהיו"ט,
ואיך מתאים זה עם תיקון אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע לעשות
המקוה בור ע"ג בור,
ושברוב המקואות היום א"א לקיים הצעת רבינו
ובהכרח לעשות אוצר זריעה מן הצד עכ"פ

הנה כפי הנראה שכל מגמתו של כ"ק אדמו"ר הרש"ב היתה, איך
לבנות מקוה שהמי גשמים של בור ההשקה ישארו יותר זמן, ולא
יתערבו עם מי העיר במהרה, וזאת כדי לחשוש לדעת הראב"ד בענין
"נתן סאה ונטל סאה". ולא התיחס כ"ק אדמו"ר הרש"ב כלל להענין
של "זריעה" שכלשון כ"ק אדמו"ר נשי"ד: "במדינותינו לפנינו לא
הורגלו בזה" (אג"ק ח"י ע' קעה).

הן אמנם שבהרשימה הנ"ל של הר"ר יעקב לנדא ע"ה כתוב, שהמי
גשמים היו עולים על רצפת הבור הטבילה ולאח"ז היו ממלאים עם מי
העיר (מים שאובים).

בסעיף ד' של הרשימה כותב:

"ושהמים יעלו על גדות הרצפה (ע"ז דנתי אז בפני כ"ק,
ובזכרוני נשאר שכ"ק רבי' הסכים לדברי, אבל כפי הרשום אצלי
שבכל זאת למעשה נשאר כמו קודם, שהיו ממלאים עד שמי
הגשמים היו עולים על הרצפה)".

וע"ז שהמי גשמים עלו על רצפת המקוה אינו כותב טעם, כמו שכותב בהרשימה טעמים על כמה ענינים אחרים.

וע"ז דן כ"ק אדמו"ר בכמה מקומות:

אם זה כדי שלא יתקבצו ג' לוגים מים שאובים במקום אחד, וכלשונו באג"ק ח"ג עמ' רכז: "לס"ד. שיעלו על הרצפה. אולי אפ"ל הטעם, כדי שלא יתקבצו ג' לוגים מים הבאים ממפעל העירוני במקום נמוך שבמקוה העליונה טרם ששיקו המים".

או שזה ענין של זריעה, כלשון כ"ק אדמו"ר באג"ק ח"ג עמ' רעג: "מה שכתבתי לו הטעם לפענ"ד בהוראת כ"ק אדנ"ע שהמים דמקוה התחתונה יכסו רצפת מקוה העליונה טרם יזרמו לשם מים שאובים – נמוקי פשוט – כי אז תהי' נתינת מים שאובים במקוה כשרה, מה שאין כן כשיכנסו מקודם מים שאובים יוכשרו רק ע"י השקה, וק"ל".

וכפי הצד הזה שהוא ענין של זריעה, משמע גם מלשונו הק' באג"ק ח"ג עמ' שצד: "הנה ע"פ האופן דכ"ק אדנ"ע, שהיא מקוה ע"ג האוצר והוא רצה שיעלו מי התחתונה ע"ג רצפת העליונה (עפ"ד הרי"ל שי' לנדא), הנה ה"ז זריעה באופן היותר מועיל, שא"צ השקה כלל לכל הדיעות, כמובן" (ההדגשה אינה במקור).

[וביאור הדברים ומה שכ"ק אדמו"ר כותב "ה"ז זריעה באופן היותר מועיל" – ראה להלן].

וא"כ לכאורה יש צד לומר שלא התיחס אדמו"ר הרש"ב לענין ה'זריעה' כיון שבאופן עשיתו המקוה נכלל המנה בכלל המאיתים, וה"ז זריעה באופן היותר מועיל וכן"ל.

אלא שקשה לומר כן, דהלא מחליפים את המים בבור הטבילה. והרי מופרך לגמרי להשאיר מים על הרצפה, היות שצריכים לרחוץ ולשפשף את קירות בור הטבילה מכל לכלוך, עם סבון וכו', והמים בבור הטבילה נעשים מלוכלכים ביותר. וכיון שצריכים להוציאם מן בור הטבילה עד טיפה האחרונה, לכן לא שייך הענין של להשאיר מים על הרצפה, ורק לאחר זה למלאות את זה עוד פעם עם מים שאובים.

וכמו שהעיר כ"ק אדמו"ר (לאחר שדן על הטעם לההוראה הנ"ל שברשימת הרב לנדא אות ד', "ושהמים יעלו על גדות הרצפה", דעכ"פ איך שנבאר הרי"ז מסביר רק את מילוי השאובים בבור הטבילה בפעם הראשונה, ועדיין): "כשירצו לנקות מקוה העליונה בלא התחתונה, איך יתנהגו? (אג"ק ח"ג עמ' רכז)".

וברשימה הנ"ל להר"י לנדא לא כתוב שבכל פעם שהחליפו את המים מבור הטבילה בראסטוב הוסיפו מי גשמים על הרצפה, קודם שמילאו עוה"פ מים שאובים. וזאת, למרות שהיתה להם היכולת לעשות את זה בנקל כיון שבנו בראסטוב אוצר מי גשמים, כמו שכתוב בהרשימה (ס"ט). ואם אכן היו עושים את זה, בודאי הי' כותב זאת בהרשימה, כיון שזה חידוש גדול.

ומזה מוכח לכאורה, שכ"ק אדמור הרש"ב לא שם דגש על הענין של זריעה.

אכן כ"ק אדמו"ר רצה שיהי' במקוה גם המעלה של זריעה, וז"ל כ"ק אדמו"ר באג"ק ח"י עמ' קעה:

"והנה כאן התחילו להנהיג בכמה מקומות שיהיו שני בורות של מי גשמים (מלבד זה שהוא זאפאסנע למלאות ממנו האוצר), אחד להשקה והשני לזריעה, שדרך בו יבואו להמקוה שטובלים בה, ואף שבמדינותינו לפנינו לא הורגלו בזה, [הדגשה אינה במקור] הנה, כיון שבמקוה צריכים לצאת ידי כל הדיעות ככל האפשרי, הנה אם אין קישויים בדבר, יש לעשות גם במקומם כזה."

ועד"ז בכו"כ מאג"ק רבינו, ולדוגמא – אג"ק ח"י אגרת ג' קיח: "ובודאי ידוע לו, אשר בשנים האחרונות נתפשט המנהג לעשות שני בורות – נוסף על המקום שבו טובלים."

ובח"כ אגרת ז' תרצד: ומוכן וגם פשוט שטוב שתהיינה ג' בורות."

ובחכ"ב אגרת ח' תכג: "במקום ש(מסיבה) מציע לעשות בור המכשיר מן הצד – פשוט לאחרונה לעשות ב' בורות מכשירים (מב' צדדים) א' – ע"י זריעה, ב' – ע"י השקה. ונכון במאד, וק"ל."

ושם אגרת ח'תמח: "פשוט שבמקום שלא יסכימו למקוה זעג"ז – יש לעשות מן הצד, ושניים: לזריעה ולהשקה."

וכפ"נ מקורו של כ"ק אדמו"ר לזה הוא, כמו שכותב באג"ק בכמה מקומות, מהתשב"ץ הידוע שצריכים לצאת כל הדיעות, כבריבוי מקומות באג"ק. והובא ונתבאר בארוכה לעיל עמ' 6 ואילך.

*

והנה מה שכתב כ"ק אדמו"ר בכל האגרות הנ"ל, הוא – לעשות ג' בורות, היינו: (א) בור טבילה, (ב) בור השקה, (ג) בור זריעה, היינו כשהבור השקה הוא מן הצד.

ועכשיו נדון כשבונים בור השקה בור התחתון – מה יהי' עם ה"זריעה"?

וכ"ק אדמו"ר נשי"ד רצה שיהי' 'זריעה' גם במקוה שיש בו בור התחתון, ונתן הצעה איך לעשות זה, והוא: שהמים השאובים יפלו על הנקב של הבור התחתון ועי"ז תהי' הזריעה.

וז"ל באג"ק ח"ג עמ' שצד:

"כ"ו מנ"א השי"ת . . .

ומש"כ בענין המקוה: מש"כ שעשו עוד אוצר מן הצד כדי שתהי' ג"כ זריעה – הנה ע"פ האופן דכ"ק אדנ"ע, שהיא מקוה ע"ג האוצר והוא רצה שיעלו מי התחתונה ע"ג רצפת העליונה (עפ"ד הרי"ל שי' לנדא), הנה ה"ז זריעה באופן היותר מועיל, שא"צ השקה כלל לכל הדיעות, כמובן.

– גם אם לא יעלו על הרצפה, יש לסדר שהשאובים יפלו ישר בנקב ההולך לאוצר התחתון, דהיינו זריעה, וא"כ האוצר שמן הצד מהו מוסיף? – (אם לא לזהירות בעלמא אולי יתקלקל אוצר התחתון)."

ומה שכ"ק אדמו"ר כותב "ה"ז זריעה באופן היותר מועיל" – אולי לפיענוי"ד הכוונה היא, שכשבונים בור זריעה מן הצד וממלאים אותו עם מי גשמים עד למעלה, ולאח"ז מוסיפים בתוכו מי העיר, והמים

גולשים ונשפכים לבור הטבילה שבצדו – יש בזה שאלה: דלהיות שהדין הוא שאין זריעה בזוחלין (שו"ע יו"ד סי' רא ס"ס), והמים עכשיו זוחלין מבור הזריעה לבור הטבילה שבצדו – האם זה נקרא זריעה כהלכה? וע"ז כבר דנו הפוסקים האחרונים, וכאו"א נתנו הצעות אחרות, אם לעשות הצנור של מי העיר בבור הזריעה מתחת למ' סאה, שהזחילה תהי' למעלה, או שמי העיר דוקא ילכו למעלה ושלמטה יהי' מ' סאה. ועיין בארוכה כל השקו"ט בזה בספר מקוה מים להרה"ח הרה"ג ר' י. הכהן כ"ץ.

וע"ז כותב כ"ק אדמו"ר, שכשעושים זריעה ע"ג בור התחתון אין שום שאלה של זחילה לבור אחר, היות שזו מקוה אחת וה"ז "זריעה באופן היותר מועיל".

אלא שיש לדון בהצעת כ"ק אדמו"ר "שהשאובים יפלו ישר בנקב ההולך לאוצר התחתון" איך זה מתאים עם כל התקנה דבור ע"ג בור, דלכאורה כששמחליפים את בור הטבילה תמידין כסידורן, אם מי העיר יפלו על הנקב של הבור התחתון, כעצת כ"ק אדמו"ר – זה יעשה שמי הגשמים יתחלפו באופן יותר מהר, היפך לגמרי מהענין שבשבילו בנה כ"ק אדמו"ר הרש"ב בור התחתון, שהוא כדי לחוש לדעת הראב"ד ב"נתן סאה ונטל סאה", [ואם אין מחליפין המים בבור הטבילה רק מנקים אותם המים עצמם ע"י פילטער, גרע טפי. ואז אין שייך כלל וכלל הצעת כ"ק אדמו"ר, ראה המבואר בהרחבה להלן עמ' 22 ואילך].

וכן העיר הרה"ג הרה"ח ר' משה יהודה ליב שי' לנדא בספר תיקוני מקוואות הנ"ל ע' קלו, וז"ל:

"... בפרט לפי הוראת כ"ק אדמו"ר נבג"מ זיע"א לכוון זרם המים מול נקב ההשקה קשה להבין, זה ודאי יגרום להחלפת המים בבור. ובפרט כאשר ישנם שני נקבים בין העליונה לתחתונה, א"כ זרם המים בנקב אחד יגרום ליציאת מים מן הנקב השני, וצ"ע."

ועד"ז כותב הרה"ג הרה"ח ר' הלל פעוונזנער ע"ה בספר הנ"ל ע' קמ, וז"ל:

"קשה לי מ"ש כ"ק אדמו"ר זי"ע (באג"ק ח"ז עמ' שיב, וכבר נדפס קודם בלקו"ש) "לסדר שיפלו המים שאובין ישר בנקב ההולך לאוצר התחתון", ולא הבנתי, הרי זה ממש היפך ממה שאנו משתדלים שלא יכנסו מים שאובין לאוצר התחתון, שהרי הם מתערבים תומ"י עם כל המים שבאוצר התחתון. ובפרט אם הם באים מצנור, שבאים בכח זורם חזק. ושאלתי לחכמים ואין פותר."

ואולי לענ"ד התירוץ ע"ז הוא:

מכתב הנ"ל [אג"ק ח"ג עמ' שצד] מכ"ק אדמו"ר ע"ד שהמים שאובים יפלו על הנקב של הבור התחתון, הוא להרה"ג הרה"ח ר' שנ"ז גרליק ע"ה, רבה של כפ"ח. וכיון שבארה"ק המנהג לבנות עם המקוה, אוצר של מי גשמים להחליף את הבור התחתון תמידין כסידרן – לכן אין שאלה הנ"ל נוגעת במקוואות שלהם, היות שהענין של "נתן סאה ונטל סאה" להראב"ד הוא רק כשנתחלפו רוב מי הגשמים, היינו שיש פחות מכ' סאה מי גשמים בהבור התחתון. ובבור התחתון הרי מדקדקים שיהי' לכה"פ שיעור שני מקוואות [פ' סאה מי גשמים] (רשימת הר"י לנדא הנ"ל סעיף ה'), ולכן אין שאלה על האג"ק הנ"ל, היות שמחליפין את מי הגשמים בהבור התחתון קודם שיהי' שם פחות מכ' סאה מי גשמים.

אבל בהמקוואות שאין להם אוצר מי גשמים למלאות ולהחליף את הבור התחתון תמידין כסידרן, שהם רובם ככולם של המקוואות בחו"ל, ולא מחליפים את מי הגשמים בהבור התחתון עשירות שנים – ולהעיר שהנהגה זו ה"ה היפך הנהגת כ"ק אדמו"ר הרשב"ב כמו שנתבאר בארוכה לעיל עמ' 9 ואילך] – ולמקוואות האלו לעשות כעצת כ"ק אדמו"ר – יהי' זה היפך האמת והמציאות, וכלשון הידוע מכ"ק אדמו"ר מהר"ש "אֶפְנָאָרְן קען מען נאָר זיך אַליין", היות שעושים היפך כל הכוונה של כ"ק אדמו"ר הרשב"ב כשבנה את המקוה עם בור התחתון לחוש לדעת הראב"ד "נתן סאה ונטל סאה", ולעשות כעצת כ"ק אדמו"ר בלי אוצר של מי גשמים – משל למה הדבר דומה למי שילך לרופא ויתן לו תרופה, וההוא יהי' "אויבער חכם" ויקח רק חצי חוזק התרופה, ולתומו ישאל אצל הרופא למה התרופה אינה פועלת? וד"ל.

[ולמעשה שבאג"ק ח"ז עמ' שיב-יג, נדפס אותו הקטע אבל אם תאריך אחר, מיום כ"ו מנ"א תשי"ח, ובאמת הוא אותו המכתב, רק שהמו"ל טעו בתאריך האגרת (מפני שבצילום מכתב לא תמיד ברור ההפרש בין אות ה' ואות ת' לאות ח', ולכן הוחלף אצלם "השי"ת" עם "תשי"ח" (וכפי שקרה בעוד כו"כ אגרות), ובשו"ג של שניהם יש אותו המראה מקום: לקו"ש ח"ז עמ' 311, ושם התאריך הוא "כ"ו מנ"א תשי"ח", היינו שמוכח שהמכתב בחלק י"ז הוא אותו מכתב שבח"ג שנשלח להרה"ח הרה"ת הר"ר שני"ז גרליק, ע"ה, מרא דאתרא של כפ"ח.]

* * *

והנה עד עתה נתברר שכ"ק אדמו"ר הוסיף המעלה דזריעה גם במקואות בור ע"ג בור, אכן בשנת תשכ"א נתחדש בזה יותר שהוסיף שיש הידור בבור זריעה מן הצד אעפ"י שיש בור התחתון.

דכאשר שאל השליח הראשי למדינת ארגנטינא, הרה"ח הרה"ת ר' דובער בוימגארטען ע"ה לכ"ק אדמו"ר: היות שלא בנה כ"ק אדמו"ר הרש"ב בור זריעה, שאם הי' נחיצות בזה הי' בטח בונה בור זריעה – א"כ למה היום כן בונים. ואולי מה שבונים היום בור זריעה הוא כדי לפייס את הגאליציאנער או האונגארישע? או שיש בזה הידור? והי' המענה דכ"ק אדמו"ר דיש מקום להידור זה.

וז"ל הרב בוימגארטען בשאלתו לכ"ק אדמו"ר:

"ו' שבט תשכ"א

ברשימת ר' לנדא ממקוה כ"ק אדנ"ע בראסטאוו אינו מזכיר כלל על אוצר לזריעה, וכן במילאנא למקוה הנעשית ע"י הרב פערלאוו, ועשהו מקוה ע"ג מקוה ואוצר לזריעה אין שם, אבל שם אמרו שלא עשו אוצר לזריעה מאפס מקום לזה. והנני שואל בזה האם יש מקום להידור זה?

שלפי"ד באם הי' נחיצות הי' בטח כ"ק אדנ"ע מצוה לעשותה, בשגם סיפר לי ר' נתן דוד רוזנבלום מב.א.: בדיוק בזמן ההוא הי' בראסטאוו וראה כמה כוחות הי' משקיע כ"ק אדנ"ע במקוה, זו עד שלפעמים הי' ממהר לגמור תפילתו ופושט

טלית ותפילין ומטפס ויורד לתוך הבור ונותן הוראות להפועלים, וגם לפעמים מסייע קצת בהמלאכה ובטח הי' עושה אוצר לזריעה אם נצרכת, והנני יודע אשר באיזהו מקומן כן עושים ואולי בשביל הגאליציאנער או האונגארישע.

ואנא יורני בזה כ"ק אד"ש ובכל מה שכתבתי לעיל."

כ"ק אדמו"ר רשם בצד הקטע 1, ומחק המילים ~~והנני שואל בזה~~ האם, ומתח קו תחת המילים "יש מקום להידור בזה" ומחק הסימן שאלה?

(מתוך תשורה לחתונת הרה"ת שלום דובער ומרת מירל דבורה לאה איידעלמאן

תודותינו נתונה להרה"ת ר' מיכאל זעליגסאן שהמציא לנו מכתב זה, צילום כתב היד להלן עמ' 28)

מכל הנ"ל מוכח שלעשות זריעה במקוה בלי בור מן הצד הוא דבר מורכב ומסובך ביותר.

*

לסיכום: כ"ק אדמו"ר רצה שכשבוניס מקוה שיהי' המעלה של זריעה אפילו כשיש בור התחתון. ויש הידור בבור זריעה מן הצד.

*

במקוה שיש בו פילטער אי אפשר להדר ב'זריעה' רק ע"י בור זריעה מן הצד

כ"ק אדמו"ר כותב בא' ממכתביו באג"ק חי"ז ע' שיג, וזלה"ק: "יש לסדר שהשואבים יפלו ישר לאוצר התחתון, דהיינו זריעה". והרבה מקוואות סומכים על חידוש זה ואין איש מהם שם על לב כי ברוב המקוואות דהיום בהם מותקנים 'פילטערס' אין הדברים שייכים כלל וכלל וכפי שיתבאר לפנינו, ומאחר שסומכים בטעות ע"ז ולא עושים בור זריעה מן הצד, נמצא שמפסידים לגמרי המעלה של זריעה היפך הוראת רבינו לחוש גם על הדעה ד'זריעה'. [הובא ונתבאר לעיל עמ' 14 ואילך].

דהנה בספר קובץ רז"ש להרב זלמן שמעון דווארקין ע"ה ע' 38 ואילך, דן על מקוה מסוימת שנתנו בה פילטער בבור הטבילה, וערער ע"ז רב אחד, ומבאר הרז"ש דאע"פ שהגאון הרב צבי פסח פרנק זצ"ל כתב בספרו הר צבי: "... כי היות שהמים ההולכים מהבריכה להפילטער הם נעשים שאובין לפי שהפילטער הוא כלי, על כן, כאשר המים הולכים חזרה מהפילטער להבריכה נזרעו שם בהמים הנשארים בהבריכה, הנה המים הנשארים אינם יכולים לטהר אותם, לפי שמכיון שבאותה שעה שהמים נמשכים להפילטער הם זוחלין, ומים כשרים כשהם זוחלין אינם יכולים לטהר השאובין, כפסק הרמב"ם שאין זוחלין מערבין". אבל דברי הגרצ"פ הם בבריכה שהמשיכו לה מ' סאה כשרים, ואחרי כן מוסיפים שאובים הרבה, וכשיפעילו את הפילטער והמים הנכנסים בפילטער נעשים שאובים וכשאחר כך נכנסים ונזרעים בהבריכה אינם יכולים להתכשר אז במי הבריכה כי באותה שעה המי הבריכה הם זוחלין, ובשעה שהמים זוחלין אינם יכולים לטהר

השאובין. "אמנם בנידו"ד עשו מקוה ע"ג מקוה, ובמקוה התחתונה ישנם ה' או ו' שיעורים גדולים, וגם יש בור זריעה גדול מן הצד, וכל המים הן הגשמים הן השאובין עוברים ע"י המשכה ארוכה לבור הזריעה ומשם להמקוה שטובלין בה, ופעולת הפילטער הוא רק בהמים שבמקוה העליונה ... היינו שמים הכשרים לא נעשו זוחלין אפילו רגע אחת", ולזאת מבאר " . . דהן אמת שהמים שבמקוה העליונה הם זוחלין, ואני אוסיף על דבריו שהם לא רק זוחלין אלא גם שאובין ממש", אבל חוזרין ומתכשרים במה שנמשכים בבור הזריעה מן הצד.

[נראה גם לקמן עמ' 31 מכתב הרה"ג והרה"ח ר' יצחק הכהן הענדל ע"ה אודות פילטער שבשעה שפועל המקוה אינה כשרה, היינו משום זוחלין ושאובין וכו"ל].

ומעתה נחזי אנן דכל העצה דכ"ק אדמו"ר למלאות השאובין על נקב בור התחתון וזהו זריעה, זהו דוקא שכל מים שאובין הנופל לבור הטבילה נזרע ומתכשר בהמים הכשרים, אבל אחרי שנתמלא המקוה ומפעילים את הפילטער נעשו כל המים שבבור הטבילה זוחלין, ומעתה כל מים שעוברין בפילטער נעשו שאובין ואין יכולים להתכשר ע"י זריעה בהמים שבבור הטבילה, דהלא הזוחלין אין מטהרין שאובין, וזהו בדיוק כהנידון דתשובת הגרצ"פ פרנק שמביא הרז"ש. ורק שאחר שמפסיק פעולת הפילטער יוכל להכשיר מי הבור טבילה בהשקה למי הגשמים שבהבור התחתון, אבל המעלה דזריעה לא יהיה למקוה זה כלל. ואם רוצים שיהי' למקוה עם פילטער כזה גם מעלה של זריעה, זהו רק ע"י בור זריעה מן הצד, וכמו שביאר הרז"ש בתשובה הנ"ל.

המורם מהנ"ל שהמכתב של כ"ק אדמו"ר מדובר רק במקוה רגילה בלי פילטער (שמנקה את המים ע"י שמוציאו ומחזירו ע"י "פאמפ"), כי אם יש לה פילטער הנה כשמפעילים את הפילטער, כל המים בבור הטבילה נעשים זוחלין ושאובין, והמים שחוזרין דרך הפילטער (שהוא

כלי) להמקוה שעכשיו הן זוחלין ושאובין אין להם המעלה של זריעה. כפס"ד מפורש שמים זוחלין וכ"ש שאובין אינם יכולים לטהר מים שאובין אחרים כמ"ש הרז"ש בספרו הנ"ל. וזה מוסכם בכל הפוסקים (שו"ע יו"ד סי' רא"ס"ס).

וכיון שבמקוה עם פילטער לא שייך כלל הצעת רבינו, ולאידך רבינו הורה שיש להחמיר לעשות המעלה ד'זריעה' גם במקוה עם בור התחתון. וכמו שנתבאר כ"ז לעיל עמ' 14 ואילך בהרחבה ובארוכה. הרי כי בתקופתינו שכמעט בכל המקואות מתקינים פילטער, בהכרח לבנות גם בור זריעה מן הצד.

*

הוספות

- א. קול קורא מהגאב"ד דעברעצין זצ"ל אודות סידור השגחה על כשרות המקוה ע"י רב מובהק ובעל נסיון הרבה
- ב. כתב ידו של הרה"ח ר' בערל בוימגארטן ע"ה עם שאלתו לכ"ק אדמו"ר נשי"ד, והעתקת מענה כ"ק אדמו"ר, בענין בור זריעה מן הצד.
- ג. תשובת הרז"ש דווארקין ז"ל, שהדרך היחידה לעשות זריעה עם פילטער – אף במקוה בור ע"ג בור – הוא כשעושים בור מן הצד לזריעה.
- ד. אג"ק מכ"ק אדמו"ר נשי"ד בדבר הידורים שונים בעשית המקוה, ושהצינורות שמוליכים את מי הגשמים מהגג להמקוה לא יהיו כפופים.
- ה. תשובת הרז"ש דווארקין ז"ל, שבשום אופן אין להשים צינורות בתוך הקיר של המקוה.
- ו. מכתב הר"י הכהן הענדל ז"ל אודות המכשולות שיש בפילטער
- ז. אג"ק מכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע אודות אופן חימום המים במקוה שכנה ברוסטוב ע"י ראדיאטאר

קול קורא מהגאב"ד דעברעצין זצ"ל אודות סידור השגחה על כשרות המקוה ע"י רב מובהק ובעל נסיון הרבה

RABBI M. STERN
 RABBI OF CONG. K'HAL YESODE HATORAH
 FORMERLY CHIEF RABBI OF DEBRECEH
 1514 - 49TH STREET
 BROOKLYN, N. Y. 11219
 851-5193

ב"ה ש"ה ש"ה
 אב"ד דעברעצין וניהויזל יצ"ו
 בעתה"ה שו"ת באר משה י"ח
 בלאסטיק הרה"ט, בעתה"ה ספרי נפי אש וס"צ אש וס"ט
 ברוקלין נע"א

קול קורא

בעזה"ה

הננו להודיע לרבים האיך צריך להיות בנייה והכשר מקוה טהרה לישראל.

- א' בנייה מקוה נעשה אך ורק ע"י רב מובהק ויר"ש מרבים אשר נחקל אצל הרבים שיכו' להורות בכל מקצועות החמורות שבתורה. ואין לבנותו ע"י שום אדם אחר.
- ב' ובס' אחר שנבנו בנין והכשר המקוה, צריך המקוה להיות תמיד תחת השגחה רב מובהק ויר"ש מרבים שיש לו סמיכת חכמים, ויש לו שימוש גם בהלכות מקואות.
- ג' והרב הזה יבוא בעצמו למקוה על המקוה לכל הפחות פעם בשבוע שנוצרת, או פעם בחודש ו' והרב הזה ממנה משגיח תמיד הנאמן בעיניו, על המקוה.
- ה' וכל שום שינוי או שאלה, הן גרול או קטן, שיש על המקוה חייב המשגיח לשאול מהרב הזה.

- ו' ומשגיח על מקוה אפילו אם הוא יר"ש מרבים, יהיה מי שיהיה אין לו רשות למסוק בעצמו שום שאלה על המקוה אפילו כביעחא בכוחהא.
 - ז' וגם צריכים להודיע לרבים מי הוא הרב שהמקוה קומד תחת השגחתו (שיחלו "סיין" בלע"ז).
- וכל הנזכר כאן נהגו כן בכל תפוצות ישראל מדור דור, ואין לשנות.

יד"ש ד' א"ה י"ה ש"ה ש"ה
 ב"ה ש"ה ש"ה

אשר
 יצ"ו
 א"ה ש"ה ש"ה
 א"ה ש"ה ש"ה
 א"ה ש"ה ש"ה

א"ה ש"ה ש"ה
 א"ה ש"ה ש"ה
 א"ה ש"ה ש"ה

המכתב מוקלד

RABBI M. STERN
RABBI OF COLO, K'HAL YESODE HATORAH
FORMERLY CHIEF RABBI OF DEBRECEIN
1514 - 40TH STREET
BROOKLYN, N. Y. 11219
851-5193

משה שטערן
אב"ד דעברעצין וניהויזל יצ"ו
בעתמ"ח שו"ת באר משהו"ח
בלאסטויר הר"ם, בפ"ת ספרי נפי אם וליצי אם וס"ס
ברוקלין יע"א

קול קורא

בעזה"ת

- הננו להודיע לרבים האיך צריך להיות בניית והכשר מקוה טהרה לישראל.
- (א) בניית מקוה נעשה אך ורק ע"י רב מובהק ויר"ש מרבים אשר נתקבל אצל הרבים שיכול להורות בכל מקצועות החמורות שבתורה. ואין לבנותו ע"י שום אדם אחר.
- (ב) וגם אחר שנגמר בנין והכשר המקוה, צריך המקוה להיות תמיד תחת השגחת רב מובהק ויר"ש מרבים שיש לו סמיכת חכמים, ויש לו שימוש גם בהלכות מקואות.
- (ג) והרב הזה יבוא בעצמו לפקח על המקוה לכל הפחות פעם בשתי שבועות, או פעם בחודש,
- (ד) והרב הזה ממנה משגיח תמידי הנאמן בעיניו, על המקוה.
- (ה) וכל שום שינוי או שאלה, גדול או קטן, שיש על המקוה חייב המשגיח לשאול מהרב הזה.
- (ו) ומשגיח על מקוה אפילו אם הוא יר"ש מרבים, יהיה מי שיהיה אין לו רשות לפסוק בעצמו שום שאלה על המקוה אפילו כביעתא בכותחא.
- (ז) וגם צריכים להודיע לרבים מי הוא הרב שהמקוה עומד תחת השגחתו. (שיתלו "סיין" בלע"ז).
- וכל הנזכר כאן נהגו כן בכל תפוצות ישראל מדור דור, ואין לשנות. וע"ז בעה"ח יא תשרי שנת תשנ"א לפ"ק פה ברוקלין יצ"ו

משה שטערן, אב"ד דעברעצין יצ"ו
טובי' גאלדשטיין, ראש ישיבת עמק הלכה
שלו' ראובן פיינשטיין
אברהם פאם
אפרים פישל הערשקאוויטש
אברהם אשר זימערמאן

קטע מתשובת הרז"ש דווארקין ז"ל, שהדרך היחידה לעשות זריעה עם פילטער – אף במקוה בור ע"ג בור – הוא כשעושים בור מן הצד לזריעה.

אמנם בנדו"ד, עשו מקוה ע"ג מקוה, ובמקוה התחתונה ישנם ה' או ו' שיעורים גדולים, וגם יש בור הזריעה גדול מהצד, וכל המים הן הגשמים והן השאובין עוברים ע"י המשכה ארוכה לבור הזריעה ומשם להמקוה שטובלים בה, ופעולת הפילטער (שמנקה כד' או ה' שעות לפני זמן טבילת הנשים) הוא רק בהמים שבמקוה העליונה, אבל המים הכשרים שבמקוה התחתונה וכן המים שכבור הזריעה, הנה במים אלו אין הפילטער מושך אותם ואינו נוגע שם כלל. היינו שמים הכשרים לא נעשו זוחלין אפילו רגע אחת. וא"כ מאי איכפת לן, שהמים שבמקוה העליונה הולכים להפילטער, מכיון שלאחרי שתוזרים מהפילטער הם נטהרים על ידי מים הכשרים (שבמקוה התחתונה, ושהבור שמן הצד) שלא נעשו זוחלין. והרי זה אותו הדבר ממש ככל המקואות שעושים בזמן האחרון ממים שאובין ע"י השקה או ע"י זריעה או ע"י השקה זריעה יחד, ואין בזה שום נפקא מינה, וזה פשוט וברור.

מתוך ספר 'קובץ רז"ש' עמ' 38

* * *

אג"ק מכ"ק אדמו"ר נשי"ד בדבר הידורים שונים בעשית המקוה, ושהצינורות שמוליכים את מי הגשמים מהגג להמקוה לא יהיו כפופים.

הטבילה להבור. חסילונות שבהם חולכים מי הגשמים להבור לא יהיו כפופים, ומש"כ כת"ר במכתבו „הוצאת מי הבור ע"י פאמפע" לפענ"ד אינו נכון כי לא נתקבל אצלנו חיתר החת"ס בזה, להכשיר בתחילה את המקוה ע"י השקה להבור ואח"כ להוריק הבור ולמלאותו ולהכשירו ע"י השקה להמקוה, (ואולי כוונת כת"ר שאח"כ יחכו עד שיתקבצו מי גשמים להבור עוה"פ). וידוע שמשתדלים לצאת בעשית מקוה ידי כמה וכמה דעות.

אג"ק ח"ג עמ' רד אג' תקמ

תשובת הרז"ש דווארקין ז"ל, שבשום אופן אין להשים צינורות בתוך הקיר של המקוה.

עוד הוסיף הרה"ג הנ"ל, וז"ל: „אף שאינו בקי בעשיית מעשה הפילטער, אבל קרוב לחדאי שבהוסר מתוך דפנות המקוה הסילונות וכל המסתעף לעבדות הפילטער היו זוחלין המים כו". והנה בטענה זו שהוסיף „שאינו בקי" – אמנם הדה שאינו יודע את פרטי הדברים. בהדפנות אין שום סילונות כלל, ורק יש סילון אחד ממעל להדופן הנוגע מלמעלה בהמים, ובמילא אין בזה שום חשש כלל.

מתוך ספר 'קובץ רז"ש' עמ' 40

מכתב הר"י הכהן הענדל ז"ל אודות המכשולות שיש בפילטר

RABBI I. HENDEL
4900 KENT AVENUE
MONTREAL, H3W 1H5
TEL. 733-1657

יצחק הכהן הענדל
רב דביח"ד וחסיד ליונאוויטש
ראב"ד בית דין ומאנטריאל

CONGREGATION LUBAVITCH

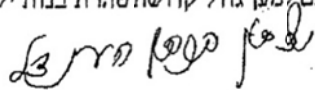
ב"ה ראש חודש שבט תשס"ב

האברך הנכבד והנעלה מו"ה חיים אליעזר שיחי' מאשקאוויטש תושב עירנו המציא מכשיר לנקות ולזכך מי המקוה (הנקרא מנקוה מקואות - pool purifier) שאין עליו תורת כלי לעשות המים שאובין וגם המים גשמיים תמיד בתוך המקוה באופן שאין המים נעשים זוחלים והוא מנקוה ומזכך המים באופן משובח, והראה לנו כפועל ממש איך המכשיר פועל בתוך המקוה.

המקואות שמשתמשים לעת עתה עם "פילטר" כשפועל ה"פילטר" המקוה אינה כשרה והטובלת בעת פעולת ה"פילטר" צריכה לחזור ולטבול עוד הפעם, וצריכים זהירות גדולה להשגיח על זה, שלא יאונה ח"ו איזה מכשול, והנה כאשר ישנה האפשרות להשתמש עם המכשיר החדש הנ"ל שאינו פוסל את המקוה גם כשהוא פועל, אם ח"ו ח"ו יאונה איזה מכשול עם ה"פילטר" שמשתמשים בו עכשיו כנ"ל, ה' ישמרנו הרי יהי' נדון כמו קרוב למיד, ומי הוא זה שיקבל על עצמו אחריות חמורה כזו של איסור כרת ר"ל והולדת פגום לכל ימי חייו ר"ל, לזאת החדש על גמשו יחליף ה"פילטר" העלול למכשול כנ"ל על מכשיר הזה שאין בו שום חשש לא של זחילה ולא של שאובין, ובבנין מקוה חדשה עם "פילטר" כוזאי ובוזאי שישחמשו אך ורק במכשיר החדש הזה.

עוד ישנו הידור מופלא במגשיר הזה, שהיכולת ניתן למלאות גם המקוה -בור הטבילה- עם מי גשמים והמכשיר לא יפסול את מי הגשמים נמצא טובלין בכל פעם במי גשמים עצמן.

החותם למען גודל קדושת טהרת בנות ישראל

אג"ק מכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע אודות אופן חימום המים
במקוה שבנה ברוסטוב ע"י ששם ראדיאטאר בתוך המקוה

ובדבר לחמם את המקוה כאשר היא אצל דופן התנור הגדול
(אמאסיסווקי) אפשר יכולים לעשות שתתחמם מן התנור ע"י טרובין,
או אפשר יכולים לחממה ע"י פארע מהבאק מים רותחים שיהי
מהפליטא.

אג"ק אדמו"ר מהורש"ב ח"ה עמ' קמז אגרת א'פח

הר"נ יחי', ולהחם המקוה הי' טוב שיהי' ע"י פאראויק קטן כאשר
הציע לי וידרין. הי' נכון להזמין לזה גם את חן טוב שהוא יודע ג"כ
בענין זה.

ח"ה עמ' קנב אגרת א'צא

לעילוי נשמת

הרה"ח הרה"ת מוהר"ר מנחם שמואל דוד הלוי ז"ל
בן הרה"ח ר' שמעון הלוי הי"ד
שד"ר דרבותינו נשיאינו
אשר נתן נפשו על טהרתן של ישראל
והעמיד מקוואות הרבה בכל רחבי תבל

וזוג' הרבנית לאה בת הר"ר אברהם אבלי הכהן ז"ל

ובנם הרה"ת עוסק בצ"צ הר"ר יוסף יצחק הלוי ז"ל
רייטשיק

*

הרה"ח אי"א ר' שלום דובער
בן הרה"ת הרה"ג הר"ר אברהם יצחק ז"ל
גלזמן

ובתו מרת ציפא אסתר ז"ל
שטראקס

*